

Н.В. Резнік, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ВУЗІ

Резнік Н.В.

Основні аспекти полікультурного виховання в процесі вивчення іноземної мови в вузі

У статті автор розкриває основні аспекти полікультурного виховання в процесі вивчення іноземної (на прикладі англійської) мови в вузі. Основний акцент ставиться на використанні різноманітних проявів культури, елітарної та масової. Автор приділяє увагу взаємозв'язку між процесами оволодіння рідною культурою і вивченням іноземної мови та культури. Продуктивність навчання полікультурної комунікації досягається тільки при чіткому розумінні специфічних особливостей різних компонентів культур-комунікантів.

Ключові слова: полікультурне навчання, аспекти культури, діалог культур.

Резник Н.В.

Основные аспекты поликультурного воспитания в процессе изучения иностранного языка в вузе

В статье автор раскрывает основные аспекты поликультурного воспитания в процессе изучения иностранного (на примере английского) языка в вузе. Основной акцент ставиться на использовании различных проявлений культуры, элитарной и массовой. Автор уделяет особое внимание взаимодействию между процессам овладению родной культурой и изучению иностранного языка и культуры. Продуктивность изучения поликультурной коммуникации достигается только при четком понимании специфических особенностей разных компонентов культур – коммуникантов.

Ключевые слова: полукультурное обучение, аспекты культуры, диалог культур.

Становлення України як незалежної держави і входження її в Європейське та світове співтовариство відбувається на фоні бурхливих процесів глобалізації економічного і політичного життя. Сучасний світ являє собою єдину економічну, економіко-технологічну, історико-соціальну полікультурну систему. Майже кожен внутрішній аспект життя країни має

важливі глобальні зв'язки: екологія, охорона здоров'я, трудові ресурси, імміграція та ін. Необхідність інтеграції України у світове співтовариство є практичним завданням, що охоплює й галузь освіти. Українська школа може і повинна бути відкритою всім культурам, не розчиняючись у них, а вступаючи з ними в діалогічні відносини. Саме тому, особлива увага приділяється формуванню полікультурної толерантності у майбутніх вчителів українських шкіл.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що метою навчання іноземним мовам вже не може бути лише передача лінгвістичних знань, умінь і навичок. Центральне місце в педагогічному процесі поступово займає розвиток у студентів здатності до полікультурного спілкування, тобто до адекватного взаєморозуміння двох і більше учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур [1, с. 9]. Важливим моментом у процесі навчання полікультурної комунікації є поняття "культурної" особистості, що несе в собі не тільки особливості своєї етнічної культури, а й здатної адекватно реагувати на прояви іншої культури.

Такий соціально-педагогічний феномен як полікультурна комунікація розглядається в сучасній педагогіці двояко: як тісний взаємозв'язок культурних понять минулого й сьогодення певного народу, і як відображення тісного контакту різних культур сучасного суспільства.

Про необхідність вивчення культури народу, мова якого вивчається, зазначав у свій час відомий американський методист Роберт Ладло. Сьогодні є ціла низка як зарубіжних, так і вітчизняних публікацій, які розкривають ті чи інші риси полікультурної комунікації (І. Халеєва, С. Термінасова, Н. Бориско, Є. Верещагін і В. Костомаров, В. Сафонова, В. Сисоєв, О. Селіванова та ін)

Мета статті розкрити різні аспекти культури і розглянути можливості їх застосування на уроках іноземної мови в контексті діалогу культур та розвитку полікультурної свідомості в процесі вивчення іноземної мови.

Те, як ми сприймаємо світ, завжди знаходить відображення в наших поняттях на основі рідної мови у всьому різноманітті її виражальних

можливостей і значень. Освоюючи кожен нову мову, ми розширюємо можливості відображення нашого кругозору, і цей процес розгортається на тлі нового новопридбаного мовного і культурного багажу. Однак, невірне сприйняття реалій іншої культури, так само як і неадекватне співвідношення їх з рідною, можуть викликати труднощі і незрозуміння в спілкуванні між представниками різних культур.

Полікультурне навчання охоплює цілу низку окремих аспектів: лінгвістичні (навчання лексиці), прагматичні (правила поведінки обумовлені конкретною ситуацією та культурою), естетичні (що вважається прийнятним та ввічливим в одній культурі та відрізняється від норм іншої країни), етичними (що відображає моральні цінності), елітні (література, мистецтво даного народу). Для того щоб навчання полікультурної комунікації було дійсно продуктивним, необхідно враховувати всі перераховані вище аспекти в процесі вивчення іноземної мови. Розглянемо можливості активізації кожного з них докладніше.

Лінгвістичні аспекти навчання полікультурного спілкування полягають у тому, що вміння визначити вірну лінію мовної поведінки в іншомовному середовищі мають ґрунтуватися на знанні особливостей менталітету носіїв мови. Щоб навчитися правильному і адекватному спілкуванню, необхідно намагатися не перекладати інформацію дослівно, а знати, *що і коли* потрібно сказати в конкретній ситуації. Однією з неодмінних умов досягнення такого рівня спілкування іноземною мовою є, крім знання способу вираження думок носіями мови, вміння співвіднести ці особливості з нормами і звичними оборотами рідної мови. Для розвитку навичок зручно використовувати етикетну лексику, одночасно зіставляючи її з еквівалентами рідної мови.

Так, наприклад, деякі тимчасові дієслівні форми по-різному інтерпретуються в різному контексті ввічливої етикетної лексики. Щоб надати інструкціям, розпорядженням або наказам вид ввічливого прохання і надати їм тактовної форми питання особистого характеру доречніше вживати не Present Simple, а форми Past або Future, які передбачають якийсь зсув у минуле чи

майбутнє відповідно до моменту мови, що дає свободу вибору відповідних реплік.

При використанні конструкцій Future Simple будуються ввічлива форма загальноприйнятих наказів та інструкцій. Так, наприклад, використання структури «You will need to wait downstairs» або «Will you join us in 10 minutes?» вважається більш прийнятним ніж прямі вказівки, виражені владним нахилом: wait downstairs; join us in 10 minutes. Це є відображенням співвідношення мови та культури країни мови, яку вивчають студенти. Для української мови не характерно вживання минулого часу при ввічливому проханні, а в англійській, навпаки, саме використання минулого часу є нормою ввічливості та культурної вихованості – «I wonder if you could lend me some ...», « Could you tell me the way?». Завдання викладача іноземної мови в даному випадку не просто надати лексичні кліше, а й рефлексувати їх на рідну мову та проаналізувати частоту їх вживання в повсякденній рідній культурі. Зіставлення, вироблене паралельно, дає студентам можливість адекватно вживати ту чи іншу лексичну одиницю.

При цьому не слід забувати про невербальну мову, використання якої може або підтверджувати вербальне повідомлення, або суперечити йому. Викладач повинен не пояснювати нову культурно-етикетну лексичну одиницю, а ввести її відразу з невербальним повідомленням, яке властиво даної конкретної фрази. Ілюстративним в даному випадку може бути приклад простого привітання: звичайний привітний помах руки англійців відрізняється від такого ж самого помаху американців, які є носіями однієї мови, а також відрізняється від українського або російського привітання.

Спостереження, зіставлення різних прагматичних моментів тієї чи іншої культури дозволяє бачити в них не лише відмінності, але й подібності. Адже головним завданням полікультурної освіти засобами іноземної мови є формування і поглиблення уявлення не тільки про специфічні відмінності в культурах, а й про їх загальні риси в глобальному сенсі. Освіта майбутніх викладачів іноземної мови має бути одночасно направлено на розвиток їх

самосвідомості як культурно-історичних суб'єктів (носіїв рідної культури) і як суб'єктів діалогу культур [3, с. 79].

У професійній підготовці вчителя іноземної мови в даний час має місце навчання мови на тлі полікультурного матеріалу, з використанням автентичних відео-і аудіо матеріалів, неадаптованих текстів. Навчання іншомовної культури зводиться, як правило, до виявлення країнознавчої інформації "зняття культурологічних труднощів", яке здійснюється через роз'яснення країнознавчих реалій. І для того, щоб згодом вчителя, приходячи до школи, не повторювали помилок "відриву мови від культури", необхідно починати навчання культурі з першого курсу, коли студенти готові сприймати все нове з великим інтересом та увагою, ніж на старших курсах.

У зв'язку з цим, слід виділити декілька параметрів, що визначають стратегію професійної підготовки студентів.

По-перше, слід чітко визначити, яка саме культура буде знаходитися в сфері підвищеної уваги (чи слід давати студентам лише країнознавчий матеріал, або ж звертати увагу на поведінкову культуру).

По-друге, важливо враховувати наявні умови у вузі для оволодіння студентами іншомовною культурою.

По-третє, необхідно визначити роль і місце рідної (національної) культури у процесі оволодіння культурою інших країн, мови яких вивчаються як педагогічна спеціальність.

Розглянемо детальніше кожен із запропонованих параметрів. Як вже було зазначено вище, культура – поняття багатогранне і неоднорідне, тому не можливо визначити чітких рамок її вивчення. Не підлягає сумніву той факт, що студент повинен володіти фоновими знаннями про країну досліджуваної мови, і що студентам необхідно давати більше інформації про літературу, історію, видатних людей даної країни. Однак не слід забувати і про масову культуру людей, що живуть у цій країні. Візьмемо, наприклад, таку типову тему для початківців вивчати мову, як "Сім'я, дім" ("Family, home").

При вивченні теми слід звернути увагу на те, яка родина типова для англомовних країн, які відносини складаються між поколіннями, де типова сім'я вважає за краще жити і т.п. Таким чином, ми бачимо, що необхідно постійне поєднання, як лінгвокраїнознавчого матеріалу, так і поведінкової культури країни досліджуваної мови при полікультурному вихованні студентів на заняттях з іноземної мови.

Для більш продуктивного спілкування в рамках діалогу культур, природно, необхідна наявність носіїв мови, які можуть безпосередньо розповісти про їх національних традиціях і культурі та показати типові норми поведінки. Переваги спілкування з носіями мови очевидні: вони вносять "свіжість, життєвість автентичність, які вкрай рідко можуть бути замінені навіть найкращими підручниками [4, с. 36]. Важливе значення має наявність доступу до Інтернету, який дозволяє студентам спілкуватися зі своїми іншомовними однолітками, тим самим, вивчаючи і їх культуру.

Концепція діалогу культур припускає наявність як мінімум двох різних культур у процесі підготовки до реальної міжкультурної комунікації. Вивчення рідної культури є невід'ємним компонентом процесу навчання іноземної мови та культури, так як вона є ключем до розуміння культури іноземної. Навчати культурі країни досліджуваної мови означає вчити дізнаватися, розуміти, оцінювати пріоритети іншого народу. Однак ідеї полікультурної комунікації можуть виявитися лише модним течією, якщо студенти не забезпечені основами рідної національної культури. Оволодіння студентами цінностями рідної культури робить їх сприйняття інших культур більш точним і всебічним. Повертаючись до теми сім'ї і дома, можна навести такі приклади:

- Говорячи про взаємини поколінь, слід звертати увагу на різне сприйняття старших: у англомовних країнах, наприклад, прийнято піклується про дітей до повноліття і далі молодь надана сама собі, в той самий час нашому національному менталітету властиво надавати постійну опіку молодшому поколінню.

- Також велика різниця спостерігається у вихованні дитини: будь-яка американська мама спочатку прищеплює дитині не тільки правила і норми поведінки в суспільстві, але розвиває в ньому його "особистий простір (personal space)", прищеплюючи йому почуття індивідуалізму, властиве даної нації. Що ж до нашого народу, то нам швидше властиве почуття колективізму, і ми спочатку вчимо наших дітей ділитися з близьким, не ображати молодших.

З вищенаведених прикладів видно відмінність повсякденних звичок, відображають масову культуру різних країн. Студенти повинні не тільки вивчати іноземну культуру, але знати свою рідну, національну. Обов'язковою моментом у вивченні іншомовної культури має бути присутнім зіставлення з рідною, тому що найчастіше спостерігається ігнорування студентами своєї національної культури і ототожнення з культурою іноземної. Але незнання власної культури і лише часткове ототожнення з культурою мови, що вивчається може призвести до парадоксальної ситуації, відображеної в російському прислів'ї "З села вийшов, та до міста не дійшов".

Тому будь-які знання, що здобуваються за допомогою іноземної мови, будуть сприйматися тільки через призму знань, сформованих у процесі оволодіння рідною культурою. Таким чином, навчання полікультурної комунікації повинно починатися з перегляду ролі рідної мови в навчанні, а також взаємовідносин рідна мова – іноземна мова, рідна культура – іноземна культура.

З усього вищесказаного можна зробити ряд висновків, що мають відношення до навчання іноземної мови в вищому навчальному закладі. Перш за все, мова йде про переосмислення суті і змісту цілей навчання. Вимоги полікультурного спілкування ставлять перед необхідністю навчити студентів, що тільки прийшли до вузу позитивному відношенню до іноземної мови, культури народу. Передбачається формування знань про культуру, історію, традиції, норми поведінки людей країни досліджуваної мови, включення студентів в діалог культур, знайомство з досягненнями цих культур, усвідомлення ролі рідної мови і культури.

Досягаючи мети навчання полікультурної комунікації, необхідно:

- 1) визначати обсяг культурологічного матеріалу, запропонованого в мовній одиниці;
- 2) виявляти, якого роду культура відображена в тій або іншій мовній одиниці (ситуації), і, відповідно, відбирати і пред'являти навчальний матеріал;
- 3) зіставляти і по можливості проводити паралель між іншомовної культурної реалією і національним культурним явищем.

Таким чином, перед вузами педагогічного профілю стоїть завдання виховати такого викладача мови та культури, який зміг би у всій повноті розкрити культурне явище певних лексичних та граматичних знаків, зміг би співвіднести його з адекватним явищем рідної культури і, таким чином, створити перехрестя культур, виступаючи при цьому його сполучною ланкою. Кожна освоєна іноземна мова розширює культурні знання людини, даючи їй можливість ставати повноправним членом полікультурного суспільства.

Резюмуючи сказане можна з упевненістю сказати, що в процес полікультурного спілкування повинні бути включені всі аспекти культури: національні традиції та звичаї народу, побутова культура, повсякденне поведінка і невербальна мова, національні особливості мислення представників тієї чи іншої культури, художня культура країни. Продуктивність навчання полікультурної комунікації досягається тільки при чіткому розумінні та реальному обліку соціокультурного чинника, зокрема національно - специфічних особливостей різних компонентів культур - комунікантів. При цьому вивчення культури має бути багатогранним: вивчення не тільки елітарної культури країни, але і поведінкових особливостей народу країни, мова якої вивчається. Велика увага має приділятися взаємозв'язку між процесами оволодіння рідною культурою і вивченням іноземної мови та культури. Мова у вузі має розглядатися у зв'язку з культурою, а не у відриві від неї. Необхідно переглянути алгоритм роботи з мовними матеріалами, виділити в них культурний компонент, а лінгвістичні вправи доповнити культурологічними,

заснованими на культурі носіїв мови, що відкриває можливості подальшого дослідження теми, розкритої у статті.

Література.

1. **Терминасова С.Г.** Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Терминасова. – М., 2000. – 243 с.
2. **Яковлева Л.Н.** Межкультурная коммуникация как основа обучения второму иностранному языку / Л.Н. Яковлева // Иностранные языки в школе. – 2003. – №6.
3. **Бориско Н.Ф.** Діалог культур: необхідність, можливість і межі / Н.Ф. Бориско // Іноземні мови. – 2003. – №2. – С. 77–81.
4. **Петрова Л.И.** Опыт преподавания английского языка на языковых факультетах педагогических вузов в контексте диалога культур / Л.И. Петрова // Иностранные языки в школе. – 2003. – №4. – С. 35–40.
5. **Гальскова Н.Д.** Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова // Иностранные языки в школе. – 2004. – №1. – С. 5.
6. **Сафонова В.В.** Культуроведение в системе современного языкового образования / В.В. Сафонова // Иностранные языки в школе. – 2001. – №3.
7. **Маслова В. А.** Лингвокультурология : учеб. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / В. А. Маслова. – М. : Высш. образование, 2001. – 136 с.
8. **Bradbeer P.W.** Native speakers in the Ukrainian classroom; a cross-cultural perspective on English language teaching / P.W. Bradbeer // по материалам Днепропетровской конференции. – 2002. – С. 136–138.

Reznik. N.V.

The main aspects of policultural education in foreign language studying at High schools

The author of the article depicts the main peculiarities of policultural education in the process of studying a foreign language at High education establishments. The most important accent is put on the correlation between the foreign culture and native

one. Close connection of two or more cultures is a helpful tool in building policultural awareness of students.

Key words: policultural education, culture aspects, culture dialogue.

Відомості про автора

Резнік Наталія Володимирівна – викладач кафедри практики мовлення Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, аспірант. Основні інтереси зосереджені навколо проблематики формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі їх соціалізації в вищому навчальному закладі.